

Primární prevence užívání návykových látek (úvod do problematiky)

I. Přehled základní legislativy v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže

STRATEGIE

- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008
http://www.msmt.cz/_DOMEK/default.asp?CAI=2945
- Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 až 2009
http://wtd.vlada.cz/urad/urad_postaveni.htm
- Strategie prevence kriminality na léta 2004 - 2007
<http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/2004/index.html>

METODICKÉ POKYNY

- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (Čj.: 14 514/2000 -51)
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízeních (Čj.: 28 275/2000-22)
- Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané (Čj.: 25 884/2003-24)
- Metodický pokyn MŠMT ČR k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance (Čj.: 14 423/99-22)
- Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (Čj.: 10 194/2002-14)
- Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí a žáků ve školách a školských zařízeních (Čj.: 29 159/2001-26)

VYHLÁŠKY

- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Anotace - směrem k prevenci:

- Školská poradenská zařízení poskytují bezplatně standardní poradenské služby uvedené v přílohách 1-3 této vyhlášky (§1)
- Standardní činnost poraden - Informační a metodická činnost spočívá zejména:
 - v metodickém vedení práce výchovných poradců, školních metodiků prevence (1)
 - v metodické pomoci při tvorbě preventivních programů (8)
 - ve spolupráci se SVP při poskytování služeb pro žáky se SPCH a rizikem vzniku sociálně patologických jevů (9)
- Obsah poradenských služeb (§ 2, písm. c) kromě jiných činností se jedná o:
 - prevenci a řešení výukových a výchovných obtíží, sociálně patologických jevů (zejména šikany a jiných forem agresivního chování, zneužívání návykových látek) a dalších problémů souvisejících se vzdáváním a s motivací k překonávání problémových situací

ZÁKONY

- Zákon. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), v platném znění
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v platném znění
- Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, v platném znění
- Zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, v platném znění
- Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, v platném znění
- Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii, v platném znění
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, v platném znění
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění
- Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, v platném znění
- Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, v platném znění
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, v platném znění
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, v platném znění

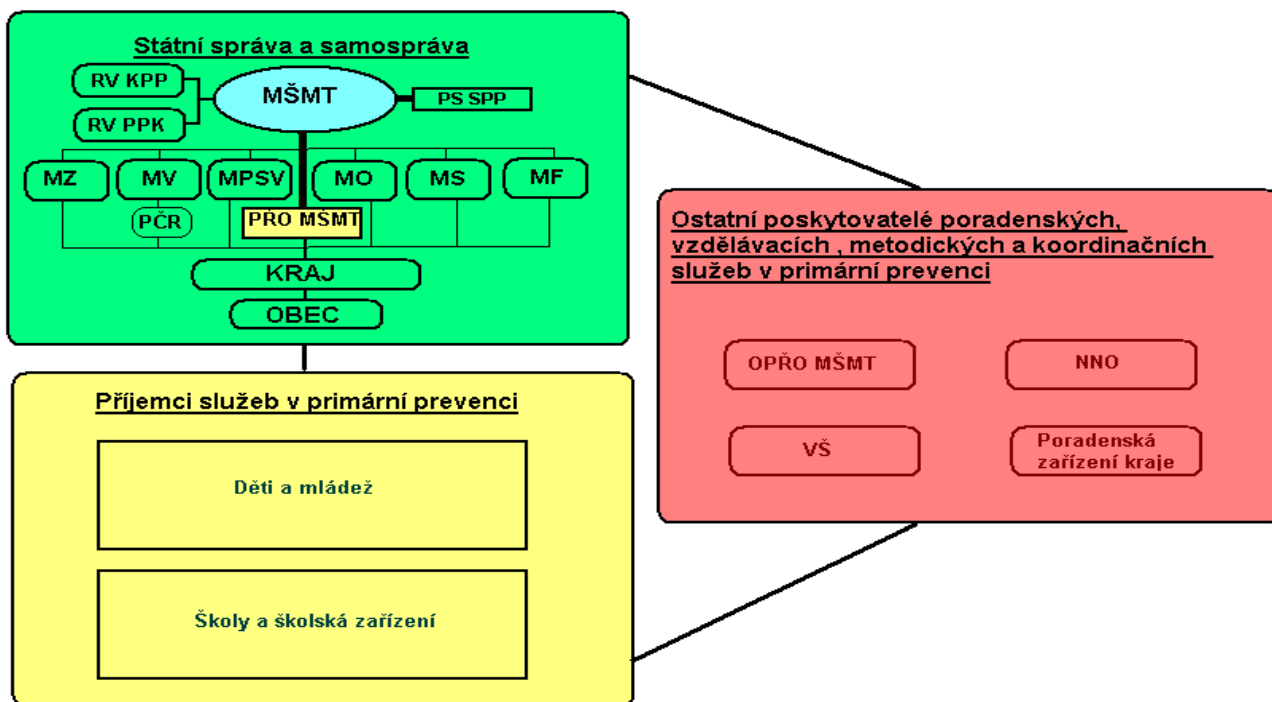
Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, v platném znění

II. Organizační systém primární prevence v ČR

Na horizontální úrovni ministerstvo aktivně spolupracuje s věcně příslušnými resorty (Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo

obrany) a nadresortními orgány (Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády a Republikový výbor prevence kriminality při Ministerstvu vnitra – v těchto orgánech jsou zastoupeny všechny věcně příslušné resorty). Meziresortní spolupráce bude rozšířena v letošním roce o Ministerstvo financí a Ministerstvo spravedlnosti.

V rámci této úrovně byly ustanoveny při ministerstvu : Pracovní skupina specifické primární protidrogové prevence a Pracovní skupina prevence kriminality a ostatních sociálně patologických jevů složená ze zástupců věcně příslušných resortů, krajů, akademické obce, nestátních neziskových organizací, školských poradenských zařízení, vysokých škol, přímo řízených organizací ministerstva a vybraných odborníků na danou problematiku. Cílem těchto pracovních skupin je spolupráce, sjednocení přístupů a koordinace činností v dané oblasti napříč resorty

Vysvětlivky k použitým zkratkám:

RVKPP	Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky	MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
RVPPK	Republikový výbor pro prevenci kriminality	MF	Ministerstvo financí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	MS	Ministerstvo spravedlnosti
PŘO	Přímo řízené organizace	NNO	Nestátní neziskové organizace
MŠMT		VŠ	Vysoká škola
OPŘO	Ostatní přímo řízené organizace MŠMT*		
PS SPP	Pracovní skupina specifické primární prevence		
MO	Ministerstvo obrany		
MV	Ministerstvo vnitra		
MZ	Ministerstvo zdravotnictví		

*

ČŠI – Česká školní inspekce

IPPP – Institut pedagogické psychologického poradenství

VÚP – Výzkumný ústav pedagogický

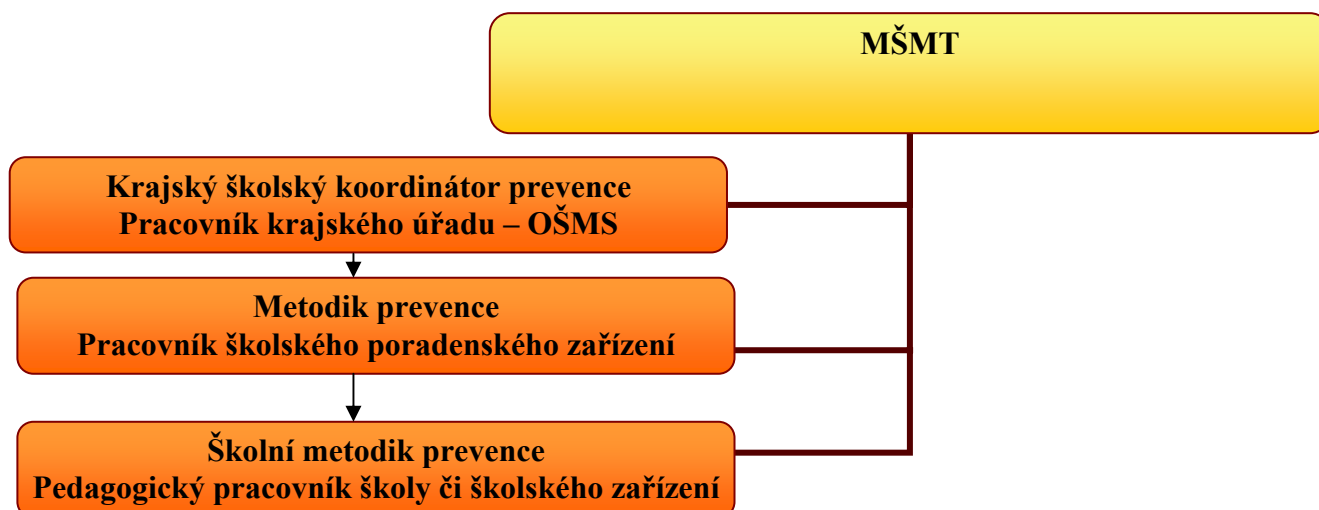
NÚOV – Národní ústav odborného vzdělávání

ÚIV – Ústav pro informace ve vzdělávání

AV – Antidopingový výbor

Hlavní subjekty systému resortu školství, mládeže a tělovýchovy pro oblast primární prevence

Na **vertikální úrovni** ministerstvo metodicky vede a koordinuje síť koordinátorů, tvořenou krajskými školskými koordinátory prevence (pracovníci odborů školství, mládeže a tělovýchovy krajských úřadů), metodiky prevence (pracovníci pedagogicko-psychologických poraden) a školními metodiky prevence (vybraní pedagogové ve školách a školských zařízeních).

III. Definice pojmů

Pracovník programu

Každá fyzická osoba, která vykonává v rámci programu práci na základě pracovní smlouvy. Může se jednat i o dobrovolníky nebo studenty na stáži, kteří v zařízení vykonávají praxi.

Cílová skupina

Specifická skupina v populaci (definovaná např. věkem, mírou rizika vzniku rizikového chování), na niž je program zaměřený. Jednotlivé cílové skupiny jsou vymezeny ve Standardech odborné způsobilosti...

Všeobecná primární prevence

Úroveň primární prevence zaměřená na běžnou populaci bez rozdělování na více či méně rizikové skupiny osob. Jedná se o všeobecně platné programy, kde základním kritériem je především věkové složení cílové skupiny, od kterého se odvíjí obsah i forma programu.

Selektivní primární prevence

Úroveň primární prevence určená rizikovým cílovým skupinám (skupinám osob, u kterých je identifikována zvýšená míra rizikových faktorů pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování.) Součástí programů selektivní primární prevence je podpora protidrogových postojů a norem, rozvoj sociálních dovedností apod. V rámci programu dochází k mapování rizikového chování dané skupiny a zároveň stanovení dalšího postupu práce s cílem zmírnit dosavadní projevy rizikového chování a zastavit možnou progresi rizikového chování.

Indikovaná primární prevence

Úroveň primární prevence zaměřená na rizikové jedince (osoby, u kterých je identifikována zvýšená míra rizikových faktorů pro vznik a vývoj různých forem rizikového chování. Vyšší než u jejich vrstevníků v běžné populaci) Součástí programů indikované primární prevence je nácvik sociálních a komunikačních dovedností, zvyšování sebedůvěry, rozvoj schopnosti spolupracovat apod. Důležitým faktorem je i spolupráce s rodinou klienta, případně institucemi, které mají přímý vliv na vývoj rizikového chování klienta.

Edukativní aktivity

Vzdělávací aktivity zaměřené především na sekundární cílovou skupinu (skupiny osob, které mají přímý vliv na vzdělávání a výchovu primární cílové skupiny – mají možnost přímo ovlivňovat její chování). Může se jednat o jednorázové vzdělávací aktivity zaměřené na jedno konkrétní téma (např. přednáška, jednodenní seminář) nebo ucelené vzdělávací programy zahrnující více témat z oblasti rizikového chování (krátkodobé, střednědobé, dlouhodobé kurzy).

Informační servis

Podání základních informací v oblasti prevence rizikového chování dle konkrétní zakázky klienta prostřednictvím internetu, telefonu nebo osobně (např. jedná se o informace o programu, základní informace o rizikovém chování, zprostředkování kontaktu na jiné zařízení apod.)

IV. ZÁSADY EFEKTIVNÍ PRIMÁRNÍ PREVENCE ZNEUŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK

Pro potřeby Standardů odborné způsobilosti bylo formulováno několik obecných zásad, které by realizované preventivní programy měly splňovat a které obsahově doplňují znění samotných standardů:¹

a) Komplexnost a kombinace mnohočetných strategií působících na určitou cílovou skupinu (škola, rodina, vrstevníci, komunita, massmédiá). Z bio-psycho-sociálního modelu a výčtu rizikových faktorů zřetelně vyplývá, že příčiny zneužívání návykových látek jsou

značně různorodé. Preventivní programy je tedy nutné koncipovat komplexně jako souhrn více faktorů a jako koordinovanou spolupráci různých institucí.

b) Kontinuita působení a systematickosti plánování. Programy na sebe musí navazovat a vzájemně se doplňovat. Tato jejich vzájemná provázanost musí být transparentní a být zohledněna ve způsobu realizace. Preventivní působení musí být systematické a dlouhodobé. Jednorázové aktivity, bez ohledu na rozsah a náklady, např. jednorázové přednášky nebo celostátní multimediální protidrogové kampaně, nejsou obvykle příliš efektivní. Jednostranné (zdůrazňující pouze negativní účinky drog na fyzickou, psychickou a sociální pohodu jedince) a zjednodušující informace mohou být i škodlivé jak pro klienta programu, tak pro důvěryhodnost samotného programu u cílové skupiny.

c) Cílenost a adekvátnost informací i forem působení vzhledem k cílové populaci a jejím demografickým a sociokulturním charakteristikám. U každého preventivního programu je třeba definovat, pro jakou cílovou skupinu je určen. Musí být zohledněn věk, míra rizikovitosti, úroveň vědomostí, sociokulturní zázemí, etnická příslušnost, postoje dané skupiny ke zneužívání návykových látek a charakteristiky místního společenství. Program musí být pro danou cílovou skupinu atraktivní, aby dokázal nejen zaujmout a udržet pozornost.

d) Propojení prevence užívání nelegálních návykových látek a těkavých návykových látek s prevencí problémů působených alkoholem a tabákem. Tabák a alkohol jsou nejrozšířenější návykové látky a působí největší lidské i materiální škody. Jsou také v určitém smyslu iniciačními návykovými látkami - jejich užívání obvykle provází a často předchází zneužívání nelegálních návykových látek. Ne vždy je však toto spojení vhodné a můžeme zformulovat různé „balíčky“ programů, v nichž lze efektivní preventivní poselství vyslat.²

e) Včasný začátek preventivních aktivit, ideálně již v předškolním věku. Osobnostní orientace, názory a postoje se formují již v nejranějším dětském věku. Jednoznačně se ukazuje, že čím dříve prevence začíná, tím je ve výsledku efektivnější. Formy působení musí být samozřejmě přizpůsobeny věku a možnostem dětí.

) Pozitivní orientace primární prevence a demonstrace konkrétních alternativ. Podpora zdravého životního stylu, využívání pozitivních modelů a nabídka pozitivních alternativ atraktivních v příslušné cílové skupině by měly být součástí každého preventivního programu.

g) Využití „KAB“ modelu - orientace nikoliv pouze na úroveň informací, ale především na kvalitu postojů a změnu chování. Kvalita postojů a změna chování často nemusí s rozsáhlostí a hloubkou poznatků příliš souviset. Cílem prevence je ovlivnit chování: součástí programů by proto mělo být získání relevantních sociálních dovedností a dovedností potřebných pro život, např. posílení schopností mladých lidí čelit tlaku k užívání návykových látek zvýšeným sebevědomím, nácvikem asertivity a schopností odmítat, zkvalitněním sociální komunikace a schopnosti obstát v kolektivu a řešit problémy sociálně přiměřeným způsobem.

h) Využití „peer“ prvku, důraz na interakci a aktivní zapojení. Pro děti a dospívající jsou vrstevníci často autoritou s větším vlivem než rodiče a učitelé. Vrstevníci mají výrazný vliv na utváření jejich názorů a postojů a mohou tak účinně přispět k snížení rizikového chování. Aktivní účast dětí, jejich iniciativa a spontánní výměna názorů zvyšují pravděpodobnost úspěšnosti preventivního programu. Realizátoři programů by měli vystupovat spíše v roli iniciátorů a moderátorů nežli přednášejících.

i) Denormalizace - primární prevence má přispívat k vytvoření takového sociálního klimatu, které není příznivé k šíření návykových látek. Pojem „denormalizace“ znamená, že se normy a hodnoty určitého společenství změní tak, aby lidem nepřipadalo užívání a šíření návykových

látek jako žádoucí, ale ani jako neutrální sociální norma. Cílem denormalizace je především zvýšit v daném společenství „drogové vědomí“, morálku a účast na řešení problému.

j) Podpora protektivních faktorů ve společnosti, vytváření podpůrného a pečujícího prostředí. Součástí preventivních programů má být podpora a vytváření podmínek pro společensky přijatelné aktivity a vytváření podpůrného prostředí, které dětem a mladým lidem umožňuje navázání uspokojivých vztahů. Do primární prevence patří i nabídka specializované péče v případě potřeby a kontaktů pro eventuální krizové situace.

k) Nepoužívání neúčinných prostředků - jako neúčinné se prokázalo pouhé poskytování zdravotních informací o účincích návykových látek, odstrašování, zakazování, přehánění následků užívání, moralizování a v neposlední řadě i afektivní výchova, postavená pouze na emocích a pocitech.

V. ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE

1. Činnost školního metodika prevence

Standardní činnosti školního metodika prevence jsou vymezeny v příloze č. 3 k vyhlášce č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, a v Koncepti poskytování poradenských služeb ve škole č.j. 27317/2004-24 uveřejněné ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, ročník LXI, sešit 7 z července 2005. Školní metodik prevence vykonává činnosti metodické, koordinační, informační a poradenské. O těchto činnostech vede písemnou dokumentaci.

Metodické a koordinační činnosti

- 1) Koordinace tvorby a kontrola realizace preventivního programu školy.
- 2) Koordinace a participace na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších sociálně patologických jevů.
- 3) Metodické vedení činnosti učitelů školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů (vyhledávání problémových projevů chování, preventivní práce s třídními kolektivy apod.).
- 4) Koordinace vzdělávání pedagogů školy v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- 5) Koordinace přípravy a realizace aktivit zaměřených na zapojování multikulturních prvků do vzdělávacího procesu a na integraci žáků/cizinců; prioritou v rámci tohoto procesu je prevence rasizmu, xenofobie a dalších jevů, které souvisí s otázkou přijímání kulturní a etnické odlišnosti.
- 6) Koordinace spolupráce školy s orgány státní správy a samosprávy, které mají v kompetenci problematiku prevence sociálně patologických jevů, s metodikem preventivních aktivit v pedagogicko-psychologické poradně a s odbornými pracovišti (poradenskými, terapeutickými, preventivními, krizovými, a dalšími zařízeními a institucemi), které působí v oblasti prevence sociálně patologických jevů.
- 7) Kontaktování odpovídajícího odborného pracoviště a participace na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu sociálně patologických jevů.

- 8) Shromažďování odborných zpráv a informací o žácích v poradenské péči specializovaných poradenských zařízení v rámci prevence sociálně patologických jevů a zajištění těchto zpráv a informací v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů.
- 9) Vedení písemných záznamů umožňujících doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence, navržená a realizovaná opatření.

Informační činnosti

- 1) Zajišťování a předávání odborných informací o problematice sociálně patologických jevů, o nabídkách programů a projektů, o metodách a formách specifické primární prevence pedagogům školy.
- 2) Prezentace výsledků preventivní práce školy, získávání nových odborných informací a zkušeností.
- 3) Vedení a průběžné aktualizování databáze spolupracovníků školy pro oblast prevence sociálně patologických jevů (orgány státní správy a samosprávy, střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, zdravotnická zařízení, policie, orgány sociální péče, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence a další zařízení, instituce, organizace i jednotliví odborníci).

Poradenské činnosti

- 1) Vyhledávání a orientační šetření žáků s rizikem či projevy sociálně nežádoucího chování; poskytování poradenských služeb těmto žákům a jejich zákonným zástupcům, případně zajišťování péče odpovídajícího odborného pracoviště (ve spolupráci s třídními učiteli).
- 2) Spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje sociálně patologických jevů u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj sociálně patologických jevů ve škole.
- 3) Příprava podmínek pro integraci žáků s poruchami chování ve škole a koordinace poskytování poradenských a preventivních služeb těmto žákům školou a specializovanými školskými zařízeními.

2. Kvalifikační předpoklady pro činnost školního metodika prevence

Školní metodik prevence musí splňovat podmínky odborné kvalifikace pro přímou pedagogickou činnost učitele příslušného stupně a typu školy. Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, která navazuje na zákon o pedagogických pracovnících z r. 2004, stanovuje pro školní metodiky možnost studia k výkonu specializovaných činností v oblasti prevence sociálně patologických jevů v délce trvání nejméně 250 vyučovacích hodin. Toto studium má být podle jmenované vyhlášky ukončováno obhajobou závěrečné písemné práce a závěrečnou zkouškou před komisí, po jejímž úspěšném složení získá absolvent osvědčení.

Školnímu metodikovi prevence, který bude splňovat uvedenou kvalifikaci, bude podle zákona o pedagogických pracovnících poskytován příplatek 1000-2000 Kč měsíčně za specializovanou činnost v oblasti prevence, kterou vykonává vedle své přímé pedagogické činnosti. Standardy studia k výkonu specializovaných činností v jednotlivých oblastech (tedy i v oblasti prevence sociálně patologických jevů), které vyhláška č. 317/2005 Sb. vymezuje, jsou v současné době připravovány.

DESATERO

aneb na co by neměl zapomenout školní metodik prevence

1. Odpovědný výběr garanta programu

- garantem programu je pedagogický pracovník - učitel nebo vychovatel, dle velikosti školy a podmínek na ní, který má zájem o tuto práci a osobní a odborné předpoklady pro její vykonávání:
 - ⇒ vnitřní: důvěra dětí, přirozená autorita také u kolegů
 - ⇒ vnější: čas, vzdělání, práce na sobě, finanční ohodnocení aj.

2. Získat podporu řídicích pracovníků

- je nezbytné seznámit ředitele školy s programem a získat ho pro jeho realizaci
- dlouhodobost, komplexnost, koordinovanost, východiskem výchova ke zdravému životnímu stylu, cílem změny postojů a chování „zdravá škola“
- vybudovat si pozici „já jsem odborník na prevenci“ a dále se v tomto směru vzdělávat
- zajistit si základní finanční a materiální zabezpečení programu (místnost, dostatečná hodinová dotace aj.)
- dohodnout základní pravidla realizace programu ve škole

3. Vybudovat tým spolupracovníků

- seznámit kolegy s filozofií programu a zaangažovat je do jeho realizace (nejlépe na pedagogické radě)
- zajistit průběžnou spolupráci s vedením školy, výchovným poradcem a mezipředmětovou spolupráci
- spolupráce úplných ZŠ se spádovými malotřídkami a MŠ
- otevřít prostor pro sdílení vzájemných očekávání a diskusi
- na poradě technického personálu školy informovat ostatní zaměstnance školy o programu a sdělit jim svá očekávání

4. Připravit aktivity pro žáky

- prostor v jednotlivých vyučovacích předmětech i v celkovém působení školy
- tématické bloky s dětmi:
- znalost cílových skupin (jejich jazyk, hodnoty, vzory)
 - ⇒ zásobník her
 - ⇒ vhodné místo pro realizaci aktivit - dle možností ne v klasické třídě
 - ⇒ vlastní odborná připravenost
 - ⇒ vážít slova (riziko návody)
 - ⇒ materiálové zajištění
 - ⇒ navodit atmosféru důvěry
- stanovení konzultačních hodin pro setkání dětí s preventistou

5. Zajistit metodické pomůcky, informace, kontakty

- vytvoření knihovny, videotéky, fonotéky pro potřeby preventisty a ostatních pedagogů
- shromáždění všech dostupných informací o institucích, organizacích a odbornících,

- kteří v oblasti prevence působí v okrese (např. PPP, OHES, nízkoprahová zařízení)
- zařízení stálého informačního panelu, kde budou důležité informace zpřístupněny žákům a rodičům v odpovídající a přitažlivé formě

6. Uspořádat aktivity pro rodiče

- informovat Radu školy a SRPŠ a získat jejich podporu a pomoc (případně i finanční)
- informovat rodiče o záměrech a způsobech realizace programu, nejlépe na třídních schůzkách, případně prostřednictvím místního tisku, TV apod. a získat je pro účast na realizaci

7. Spolupracovat s ostatními odborníky

- SVP, PPP
 - nízkoprahová zařízení
 - lékaři
 - SZÚ (Státní zdravotní ústav)
 - oddělení péče o dítě a rodinu, sociální kurátoři, odd. sociální prevence, probační pracovníci soudu, policie a další
 - Policie ČR, městská
 - okresní protidrogový koordinátor a okresní protidrogová komise
- ! NUTNÝ OSOBNÍ KONTAKT**

8. Volný čas, státní správa, místní samospráva

- spolupráce s dalšími orgány státní správy a místní samosprávy: obecní úřady všech úrovní, úřady, práce atd.
 - DDM, sportovní a zájmové organizace, nadace, instituce a zabývající se využitím volného času dětí a mládeže
- ! NUTNÝ OSOBNÍ KONTAKT**

9. Propagace

- místní a regionální tisk, TV, Internet
- školní časopis, školní rozhlas

10. Evidence a efektivita

- vedení vlastních záznamů o přehledu realizovaných kroků a aktivit v průběhu školního roku
- při hodnocení efektivity lze využít dotazníků, slohových prací, zpětné informace (schránka důvěry). Měřítkem efektivity může být ohlas u preventistů, vedení škol, žáků (včetně jejich informovanosti o preventivním programu školy) a rodičů

Podle Vladimíra Hettnera, projekt IPPP zpracovala PhDr. Skácelová

VI. Netradiční role učitele – o situacích pomoci, krize a poradenství ve školní praxi

Kompetence nutné pro řešení nestandardních situací v práci učitele věnuje ve svém přehledu Spilková (1997, s. 62):

- * kompetence psychodidaktické,
- * kompetence pedagogické,
- * kompetence komunikativní,
- * kompetence diagnostické a intervenční,
- * kompetence poradenské a konzultační,
- * kompetence reflexe vlastní činnosti.

Je zřejmé, že mnohé z uvedených kompetencí se vzájemně překrývají a uplatňují se v řadě profesionálních činností učitele. V posledně zmíněném výčtu je však více zřetelná snaha o zdůraznění a pojmenování těch kompetencí, které jsou potřebné k poskytování pomoci a krizovým intervencím. Není také možné přehlédnout jisté rozdíly v rolích a požadavcích na (kompetence) učitele 1. a 2. stupně základní školy a středních škol, a také specifické nároky na kompetence, které jsou nutným předpokladem pro vykonávání již zmíněných formálních funkcí.

Pojem krizově intervenční kompetence

Pojem krizově intervenční kompetence vyjadřuje způsobilost učitele využít adekvátně a účelně v nezvyklé, nestandardní situaci své speciální znalosti, dovednosti a zkušenosti. Do této skupiny kompetencí zahrnují i dovednosti učitele poskytovat sociální oporu a poradenství, neboť jsou mnohdy potřebné ke zvládnutí krizí. Krizově intervenční kompetence umožňují pracovníkovi profesionálně zvládat tyto základní činnosti:

- * rychle se zorientovat v situaci,
- * zvážit vlastní možnosti, práva a povinnosti ve vztahu k problému, klientovi a instituci, ve které pracuje,
- * rychle a adekvátně zasáhnout nebo vypracovat plán intervencí, resp. rychle a účelně rozhodovat o dalších postupech,
- * poskytnout „první pomoc“, zajistit bezpečí všem potřebným,
- * poskytnout základní poradenství a sociální oporu, pracovat s emocemi „klientů“,
- * spolupracovat s odborníky ve škole i mimo ni,
- * vyhodnotit účelnost své intervence a reflektovat novou zkušenost.

Krizově intervenční kompetence jsou syceny zejména následujícími znalostmi:

- * znalosti týkající se školského poradenského systému, sociálně-právního systému, zdravotnictví, policie apod., přehled o relevantních zařízeních v regionu,
- * znalosti z oboru psychologie (zejména vývojové, sociální, osobnosti a psychopatologie),
- * základní znalosti z oblasti poradenství a krizové intervence, základní znalost postupů práce s klientem,
- * základní znalosti z oblasti práva

VII. Využití elektronických médií v primární prevenci

Elektronická media poskytují řadu nových možností jak pro organizaci a řízení systému primární prevence, tak pro vlastní obsahovou náplň primárně preventivních intervencí. Metodik prevence může prostřednictvím internetu čerpat odborné informace k přípravě školního programu prevence, vyhledávat dostupné preventivní a vzdělávací programy či konzultovat s kolegy učiteli či odborníky na problematiku primární prevence jaké jsou jejich zkušenosti s implementací školních programů prevence.

Elektronická media jsou s výhodou použitelná nejen při přípravě preventivního programu, ale i při jeho realizaci. Hlavním problémem při realizaci protidrogové výchovy poskytované ať už ve školách nebo kdekoli jinde je udržet pozornost mladého jedince k tématu, protože jak mladí lidé dospívají stále více jejich znalostí o drogách pochází přímo z „drogové kultury“ (její součástí jsou nejen nejrůznější kluby a diskotéky, ale i restaurace, hospody, prodejny tabáku, oddělní s alkoholem v obchodech s potravinami či stánkový prodej alkoholu), které se stávají součástí, eventuálně se součástí této kultury stávají jejich přátelé a informanti (White et al., 1997).

Rozhodovací hry poskytují učitelům prostor bez obav z chybného postupu si vyzkoušet různé problémové situace a důsledky různými možnostmi jejich řešení. Některé hry a informace lze doporučit i rodičům, kteří si nevědí rady s podezřením, zda jejich dítě je v kontaktu s drogami. Interaktivní aplikace ve formě on-line her či animací jsou pro žáky atraktivním doplňkem hodin věnovaných primární prevenci. Informace o účincích a rizicích drog dostupné na internetových stránkách pak dávají pedagogovy možnost studenty seznámit s maximem souvislostí konzumace drog. Postoje pubescentů k užívání drog a vnímání jejich rizik jsou do značné míry ovlivňovány právě množstvím dostupných informací o drogách (Csémy a Lejčková, 2005). Nedostatek informací vede k podceňování rizik návykových látek a vyšší toleranci jejich užívání (Epstein et al., 1995). Studenti s dobrými znalostmi o drogách méně často návykové látky užívají a spíše odrazují své vrstevníky od jejich konzumace (Smart and Stoduto, 1997).

Informační zdroje pro organizaci a řízení primární prevence

Klíčové dokumenty pro cíle, náplň a organizaci systému primární prevence v resortu školství jsou umístěny na webu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ČR www.msmt.cz pod odkazem „Prevence“. Popis cílových skupin, informace o zásadách, cílech a SWOT analýze primární prevence obsahuje dokument „Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 – 2008“ pod odkazem „Dokumenty a materiály dané problematiky se dotýkající“. Stejný odkaz zpřístupňuje pod heslem „Certifikace primární prevence“ dokument „Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů primární prevence“, které popisují základní charakteristiky kvality a efektivity jak programů specifické primární prevence poskytované v rámci školní docházky tak mimo její rámec, programů včasné intervence a vzdělávacích programů v oblasti specifické primární prevence. Přehled aktuálně MŠMT podpořených programů primární prevence spolu s podmínkami dotačního řízení jsou v jednotlivých letech realizace strategie zveřejňovány pod odkazem „Programy podpory aktivit zaměřených na prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže“.

Přehledný seznam aktuálních dokumentů a definic důležitých pro systém primární prevence s vysvětlujícím komentářem je dostupný na webu Rady vlády pro koordinaci protidrogové politiky www.drogy-info.cz. Odkaz „Pomoc a podpora“ v hlavním menu obsahuje heslo „Primární prevence“, pod kterým je publikován aktualizovaný seznam příspěvků. Jsou zde k nalezení základní pojmy z oblasti primární prevence se stručnými

definicemi nejčastěji používaných termínů v oblasti drogové prevence. Naopak negativní definici a příkladům toho, co primární prevencí není, se věnujeme odkaz „Co všechno není primární prevence“. Dále jsou zde dostupné informace o roli státu v primární prevenci v podobě metodických a strategických dokumentů či struktury primární prevence ve formě seznamů krajských koordinátorů preventivních aktivit, protidrogových koordinátorů a pedagogicko psychologických poradcn.

Analýza minimálních preventivních programů škol a školských zařízení je k nahlédnutí na stránkách Institutu pedagogicko-psychologické poradenství ČR www.ippp.cz pod odkazem „Studie“ a heslem „Analýzy“. Stránky nabízejí aktualizované informace o vzdělávacích kurzech nejen pro oblast primární prevence. Pod odkazem „Projekty“ a heslem „Vzdělávání učitelů v prevenci-manuál dobré praxe vzdělávacích programů“ jsou publikovány informace o tréninkových a vzdělávacích kurzech pro pedagogy a výchovné poradce všech typů vzdělávacích zařízení.

Internetový **portál primární prevence** www.odrogach.cz provozovaný občanským sdružením SANANIM v sekci učitelé poskytuje informace týkající se primární prevence, doporučený obsah a cíle prevence pro různé věkové kategorie, důležité kontakty, aktuality, diskusní fóra a informace o drogách. Mimo jiných užitečných rad a doporučení pro přípravu a realizaci minimálního preventivního programu jsou zde dostupné dvě verze příručky o efektivní školní prevenci „[Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí](#)“. Příručku a evaluační dotazníky si lze ze stránek stáhnout k vytištění či její obsah procházet po jednotlivých kapitolách přímo on-line pod odkazem „Školní strategie“ a heslem „Efektivní prevence“ v levém menu.

Informační zdroje s obsahovou náplní primární prevence

Součástí www.odrogach.cz je také jeho **interaktivní část**. V levém menu příslušného portálu najde každá cílová skupina – děti, rodiče i učitelé vědomostní testy. U dětí jsou testy rozděleny do jednotlivých věkových skupin. Rodiče zde najdou doporučení a rady jak efektivně komunikovat se svými dětmi o drogách či případně jak řešit rizikové situace. [Rozhodovací hry](#) určené pro rodiče a učitele umožňují vyzkoušet si různé možnosti řešení typických situací, do kterých se v souvislosti s možnou konzumací drog u svých dětí či žáků dospělí dostávají. Každá varianta řešení obsahuje pravděpodobné důsledky zvoleného postupu. Pro školy je nabízena možnost skupinového testu celé třídy a následnou on-line chatovou diskusi s odborníkem – například o výsledcích testu.

Vzorový výukový program odrogach.cz připravený pro studenty mezi 13 a 15 rokem ve formě 10 lekcí – každá v rozsahu jedné vyučovací hodiny – je publikován pod odkazem „Prevence v praxi“. Cíle, obsah a způsoby jak zprostředkovávat informace o drogách dětem a dospívajícím v různých věkových skupinách jsou umístěny pod sousedním odkazem „Prevence podle věku“.

Interaktivní aplikace [Co dělají drogy v mozku](#) kombinací textu a animací studentům starším 15 let srozumitelně vysvětluje jak funguje lidský mozek a jak jeho přirozené funkce ovlivňují nejčastěji zneužívané drogy včetně alkoholu a nikotinu. Informace o účincích jednotlivých drog na buněčné úrovni jsou doplněny vysvětlením, jak vznikají okamžitá i dlouhodobá rizika jejich konzumace a jaké mohou být jejich důsledky.

Interaktivní hra **Moucha na drogách** je využitelná v rámci výchovy ke zdravému životnímu stylu, protože poskytuje hráči možnost virtuálního prožitku jak různé drogy negativně ovlivňují jeho pohybové a poznávací funkce. Odkaz na hru je umístěn v pravém menu úvodní stránky www.drogovaporadna.cz. **Drogová poradna** kromě objektivních informací o účincích a rizicích drog nabízí možnost zadání přímé dotazu na konkrétní problém, který studenta, rodiče či učitele v problematice závislostí zajímá či jej právě ve svém

okolí řeší. Odborníci z oblasti prevence a léčby závislostí na dotazy odpovídají během 48 hodin.

Centrum primární prevence provozované občanským sdružením Prev-centrum zajišťuje komplexní program primární prevence užívání návykových látek a dalších sociálně nežádoucích jevů. Podrobný popis programu je dostupný na www.prevcentrum.cz pod odkazem „Centrum primární prevence“. Program je poskytován ve čtyřech základních úrovních všeobecné, selektivní, indikované primární prevence a vzdělávání pro školní metodiky, realizátory, lektory primární prevence a rodiče. Pod odkazem „Na co se děti ptají“ jsou shrnuty studenty často kladené otázky v souvislosti s konzumací drog a modelové příklady odpovědí. Stránky také poskytují možnost zadat individuální dotaz do webového poradny spravované odborníky sdružení na problematiku primární prevence.

Seznam kontaktních údajů institucí pracujících v oblasti primární prevence je na webu Centra primární prevence publikován pod heslem „Přehled programů primární prevence v ČR“. Heslo „Informace pro rodiče“ pod odkazem „Centrum poradenství pro mládež a rodiny“ poskytuje přehled počátečních příznaků konzumace drog, kterých by si rodiče měli u svých dětí všimnout spolu s radami pro rodiče jak se chovat v situaci, kdy mají podezření nebo zjistili, že jejich dítě drogy užívá.

Programy Center primární prevence občanského sdružení Podané ruce jsou dostupné na www.podaneruce.cz po stejnojmenném odkazem. Zaměřují se na práci s dětmi a mladými lidmi ve školách i v rámci volnočasových aktivit. Odkaz „Vzdělávání I.E.S“ obsahuje seznam vzdělávacích kurzů sdružení, kde je mimo jiných publikován podrobný popis kurzů Prevence drogových závislostí I a II akreditovaných u MŠMT, jejichž cílem je podat přehled o možnostech a metodách drogové prevence mezi dětmi a mládeží.

Internetové stránky občanského sdružení P-centrum www.p-centrum.cz poskytují pod odkazem „Primární prevence“ informace o nabízených preventivních programech pro základní a střední školy. Dále jsou zde dostupné podrobnosti o vzdělávacím kurzu primární prevence pro školní metodiky prevence, který je akreditován na MŠMT v systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Obsahem kurzu je prohloubení znalostí a dovedností v oblasti primární prevence užívání návykových látek a prevenci dalších sociálně patologických jevů.